Helytörténet és természettudomány

Az elmúlt években szerte az országban fellendült a helytörténeti kutatás. Ahol valamilyen személyi vagy esetleg tárgyi, pontosabban „helyi" adottság miatt sok éves vagy már több évtizedes múltra tekinthet vissza a helytörténeti kutatás, ott igen előrehaladott az illető településnek, néprajzi közösségnek vagy egyéb egységnek az ismerete. A közeli és a távoli múlt iránti érdeklődés feltünően megnőtt — talán egyrészt a megnövekedett kultúrális igények egyik megnyilvánulásaként, másrészt az eddigi helytörténeti kutatás sokszor országos (és néha nemzetközi) eredményeinek a hatására. Az érdeklődéssel mint kulturális jelenséggel törődnünk kell, és olyan szemléletben kell fejlesztenünk, hogy a legkedvezőbben szolgálja a helytörténeti kutatás valamennyi lehetséges témáját.

A helytörténeti kutatás érdemi (és legtöbbször szervezési) vezetésére legalkalmasabbak azok, akik hivatásszerűen ezt a munkát vállalták egész életükre. Közismert, hogy ezzel a hivatással a múzeológusok és levéltárosok, mégpedig elsősorban a vidéki múzeumok és levéltárak munkatársai jegyezték el magukat. Tevékenységükben jelentős szerepet kell játszani annak, hogy az új és egyre inkább társadalmi üggyé váló helytörténeti kutatást ők karolják fel. Egyáltalán nem szorul bizonyításra az a tény, hogy e helytörténeti kutatás mily messzemenően szolgálhatja bármilyen képzettséggel rendelkező múzeológusnak a múzeumügy (és a levéltárosnak a levéltár) érdekében végzett kutatását. A múzeológusok és levéltárosok mellett a vidéki könyvtárak munkatársai, továbbá az általános és középiskolai pedagógusok állnak legközelebb a helytörténeti kutatómunkához. A múzeológusok, levéltárosok és könyvtárosok csekély száma miatt a helytörténettel foglalkozó pedagógusok azok, akik széleskörű megbecsülést tudnak kivívni ennek az ügynek. Az ő lelkes és valóban tudományos felkészültségű munkájuk ad társadalmi alapot és országos méretű kulturális tevékenységet a helytörténeti kutatásnak. Ezért nagyon kívánatos, hogy minél több pedagógus kapcsolódjék be a honismereti munkának ebbe a nagyon szép ágába.

Már többször használtuk a „helytörténet" kifejezést, de még nem magyaráztuk meg a jelentését. Helytörténet alatt általában az elmúlt idők embereinek tevékenységét és alkotásait leíró, továbbá az oknyomozó történetkutatás módszerével értelmező munkálatokat értik, egy adott területre vonatkozóan. Hangsúlyoznunk kell, hogy a helytörténet nem önálló tudomány, hanem gyűjtőfogalom. Amikor helytörténettel foglalkozunk, számos tudomány szempontjából és módszerének alkalmazásával tanulmányozhatjuk egy hely történetét. Ha a „hely" szemszögéből nézzük a dolgot, akkor úgy is megfogalmazhatjuk az előző gondolatot, hogy valamely tudomány kutatási témáját és módszereit speciálisan alkalmazzuk egy-egy hely megismerése érdekében.

A helytörténettel való foglalkozás „helyet" tételez fel, amit az előzőekben „adott terület"-nek neveztünk. Az „adott terület" legtöbbször közigazgatási egység: falu, nagyközség, város. Elvétve fordul elő, hogy az egység megválasztásában néprajzi, földrajzi vagy esetleg más tudományos szempont vezeti az illető helytörténészt. Azt ellenben egészen természetesnek érezzük, hogy aki helytörténet iránt érdeklődik és ezzel foglalkozik, az majdnem minden esetben az illető helységben élt (és jelenleg élő) emberek történetével kíván megismerkedni. Nagyon kevesen vannak azok, akik nem ezt értik „a helytörténet" fogalmán. Sőt, megtoldhatjuk a gondolatsort azzal, hogy aki nem az ember történetével kapcsolatos témával foglalkozik valamely közigazgatási egységben, az magát nem is tekinti helytörténésznek.

Pedig ha alaposan megvizsgáljuk a dolgot, akkor hamarosan kiderül, hogy a helytörténet — a tudományok két ágának megfelelően — két témakört ölel fel: a társadalomtudomány és a természettudomány körét. A társadalomtudomány nagyon szerteágazó tudomány. Mint általában, úgy helytörténeti vonatkozásban sem foglalkoz-

hatunk „társadalomtudományi" szinten helytörténettel. A társadalomtudományok közül választani kell egy-egy tudományágat, például a néprajzot, művészettörténetet, és aztán hozzáfogni a munkához. A választás lehetőségeibe beleszól még az a tény is, hogy tudományos ismereteink szinte áttekinthetetlenül kiszélesedtek és ezzel párhuzamosan specializálódtak. Ezért ma már egy-egy kiválasztott tudományon belül is el kell döntenünk a konkrét kutatás tárgyát. Így például, ha néprajzzal kívánunk foglalkozni, akkor a népi építkezés, szőlőművelés, folklór stb-stb. tanulmányozását kell kitűzni a kutatás tárgyául, mert még ezekre a — nevezzük ezúttal így — résztudományokra vonatkozó ismereteink is igen bőségesek. A szakszerű ismeretek figyelembevétele nélkül igazi kutatómunkát nem lehet végezni. Ugyanis egyrészt ezekből meríthetünk magunknak kutatási szempontokat, módszereket, szemléletet stb., másrészt nem esünk abba az elemi hibába, hogy felfedezünk régen ismert tényeket, folyamatokat.

A társadalomtudományról elmondott előbbi általánosságok közismertek, érdemi ellenvetés aligha tehető ellene. Csak azért látszott szükségesnek elmondani, mert hasonló okfejtéssel ugyanez vonatkozik a természettudományra is. Sőt, a tudomány specializálódása fokozottan érvényes a természettudományra. A természettudomány egyik osztályozási szempontja lehet, hogy az ember mennyire befolyásolja a természet jelenségeit. Ilyen meggondolással beszélhetünk szoros értelemben vett és az embertől befolyásolt természeti tudományokról. A „szoros értelemben vett természeti tudományok" alatt kizárólag a természet, tehát az ember létezésétől független természeti jelenségek vizsgálatát kell érteni. A példának felsorolásra kerülő tudományok valószínűleg homály nélkül megértetik ezt a megállapítást. Az őslények, a kőzetek, a természeti földrajz, a természetes növény- és állatvilág (flóra és fauna) stb. olyan jelenségek és történések tanulmányozását engedik meg, melyek az ember jelenléte nélkül is ugyanúgy alakulnának, mint a jelenlegi körülmények között. Ellenben „az embertől befolyásolt természeti tudományok" vagy más megjelenésben, vagy egyáltalán nem léteznének emberi munka nélkül. A hasznosítható anyagok kutatása (pl. szénkőzettan, bauxitföldtan) a mezőgazdasági földrajz, a növénytermesztéstan, az állattenyésztéstan stb. is természettudomány, de már nem az „érintetlen" természetet vizsgálja, hanem az ember valamilyen úton-módon mindig megfosztja azt eredeti „természetességétől" és többé-kevésbé hatalmában tartja.

De térjünk vissza eredeti mondanivalónkhoz: a helytörténet és a természettudomány közti kapcsolatra. Mint már érintettük, a természettudományok egyetlen tudományát sem szokták a helytörténeti kutatás tárgyának tekinteni. Nagyon helytelen felfogás ez! Ez a szemlélet csak legutóbb kapott néhány soros cáfolatot. A Honismereti Útmutató sorozat 2. füzetének (Szántó Imre: Honismeret és helytörténet) előszavában a sorozatot kiadó Népművelési Intézet szerint a honismeret (a mi esetünkben azonos az általunk használt helytörténet fogalmával) „lehet földrajzi (lakóhelyismereti, szülőföldismereti, környezetismereti)..., természetrajzi (országjáró, turisztikai, állattani, madártani, kőzettani, barlangászati, stb.)... adatok és anyag gyűjtése." A „földrajzi" és „természetrajzi" témának a helytörténet fogalmába való értése cáfolat azokkal szemben, akik ezt tagadják. Ellenben a természettudományok korszerű rendszerezésétől távol áll az a felfogás, mely a természettudomány vonatkozásában földrajzról és természetrajzról beszél, mégha „csak" a természettudomány és a helytörténet kapcsolatát vizsgálja. Továbbá teljesen helytelen, hogy a „természetrajz" tárgyának tüntetjük fel az országjárást és a turisztikát mint kutatási témát. A madártani kutatás pedig nem az állattanhoz tartozik? Nem lényegbevágó hibák ezek. Mégis vigyázni kell a fogalmak pontos használatára éppen a helytörténet és a természettudomány kapcsolatának a tárgyalásakor. Kialakulóban levő kutatási tevékenységet nem szabad még akár néhány soros elvi helytelenségekkel sem megterhelni. — Tehát ha valaki helytörténettel kíván foglalkozni, nem feltétlen csak társadalomtudományi témát választhat. Amint lehet egy (vagy néhány) község népi szőlőművelését, törökkori történetét stb-stb. tanulmányozni, ugyanúgy nyugodtan választhatjuk az egy (vagy több) község határában élő virágos növényeket, az ott található földrétegek alakulását, kövületeket, kőzeteket stb. vizsgálódásunk témájául. A tudomány általános szempontjából ugyanolyan értékes munkát végzünk, ha akár természet- akár társadalomtudományi témával foglalkozunk.

A társadalomtudományi kutatás helytörténeti vonatkozásban általában közigazgatási „egységeket" (község, város, járás, megye) szokott vizsgálat tárgyává tenni. Ezek az egységek az embertől többé-kevésbé önkényesen elhatárolt egységek. Jóval kevesebb az olyan „egység" választása, mely nem az ember által megszabott (közigazgatási) határokat tekinti társadalomtudományi témájának egységeként. Legtöbbször a (természeti) földrajzi alapon való elhatárolást alkalmazzák. — A természettudományi szemlélet egyik legfontosabb ismérve

éppen a „természetesség". Esetünkben ez azt jelenti, hogy nem szabad ragaszkodnunk semmiféle közigazgatási határhoz, hanem minden, szoros értelemben vett természettudományi vizsgálódáskor a község környékének „természetes" kis egységét kell kiválasztani.

A kiválasztás nem egyszerű feladat. Ehhez mindenekelőtt megfelelő szakismeretek szükségesek, másodsorban érzék a „természetesség" megítéléséhez. A „természetes egység" megállapítása akár az élettelen anyagból, akár az élővilágból hosszabbrövidebb ideig (évezredek-évmilliók során) kialakított és (az emberi időmértéket tekintve) a mi korunkban megállapodottnak tekinthető formációk alapján történhet. A „természetes egység" fogalma ebben az esetben azonosul a kistáj fogalmával, mert általában a (terület-nagyság megkötése nélküli) táj „... nem valamiféle változatlan, statikus térbeli képződmény, hanem örök változásban, fejlődésben levő természeti egység, individuum: az elhatároló és alakuló domborzati és hidromorfológiai formák, éghajlati és időjárási sajátosságok, vízrajzi jelenségek, növényi és állati társulások egymásból fakadó, egymást feltételező, egymásra ható és visszaható együttese". (Bulla, 1962:2.) A természettudományi helytörténeti kutatás gyakorlati megvalósítása érdekében ugyanis meg kell találnunk azt a terület-nagyságot, mely éppen méreténél fogva alkalmas az ilyen témáju kutatásra. A szoros értelemben vett természettudományi kutatások alig terjeszkedtek eddig ki a kistájon belüli vizsgálatokra.

A kistáj fogalmának meghatározásával nem foglalkoztak még érdemben. Bulla Béla (1962) ugyan használja ezt a kifejezést „Magyarország természeti tájai" című (már hivatkozott) értekezésében, de nagyobb terület taxonómiai megjelölésére használja (pl. a Bakonyon mint középtájon belül szerepel a Keszthelyi-hegység, Déli-Bakony stb. mint kistáj). A természettudományi helytörténet szempontjából túlságosan nagy terület az, amit Bulla nyomán kell érteni a kistáj mint taxonómiai tájkategória alatt. Ugyanakkor távol áll tőlünk, hogy a Magyar Tudományos Akadémiától jóváhagyott terület-nagyság megnevezési kategóriákat akár csak módosítsuk. Csupán a természettudományi helytörténet elősegítése érdekében indítványozzuk, hogy a geográfiai kistáj kifejezés helytörténeti vonatkozásban jóval kisebb terület megjelölésére szolgáljon. Ha szükséges lesz valamely konkrét természettudományi helytörténeti kutatás során használni a geográfiai kistáj fogalmát, akkor azt egyszerűen jelöljük „táj"-jal (pl. Nyírségi-táj), és ezen belül különböztessünk meg kistájakat. Például a Déli-Bakony kistájai a veszprémi fennsík egészen Nagyvázsonyig; a Márkó-Szentgál-Nemesvámos-i hegyek, a szentgáli medence, a Városlőd-Úrkút-Szentgál-i hegyek, az Ajka-Úrkút-Padragkút-i hegyek; a Kabhegy és a Nagyvázsony-Pula-Tálodi-erdők, a Pula-Taliándörögd-Vigántpetend-i medence és az Agártető tömege. Meg kell jegyeznünk, hogy általános természeti földrajzi szempontból is elfogadható a kistájnak ilyen kis területre való szűkítése, mert alkalmas „a földrajzi burok individuális területegységeinek jelzésére..." (Bulla, 1962: 1). Gyakorlati szempontból pedig ez a kistáj-fogalom az az egység, amely területnagyságon bármilyen témájú vizsgálatot folytathat a természettudományi helytörténész.

A kutatás megvalósításakor felmerülő sok nehézség mellett gondolni kell arra is, hogy a legtöbb helytörténész kis igényekkel kíván munkálkodni — a kis igény pedig vonatkozik a terület nagyságára is. Hiszen ha más ok nem, akkor pedagógiai vagy egyéb elfoglaltsága miatt egyszerűen nem juthat több ideje arra, hogy nagyobb területet kutasson, lelkiismeretének megfelelő részletességgel. Az a kevés, elmúlt évtizedekben végzett természettudományi helytörténeti kutatómunka pedig minden elméleti érvelésnél jobban bizonyítja, hogy mennyire célravezető a „kistájon" végzett hidrogeográfiai, paleontológiai, entomológiai stb. kutatás. Manapság a hivatásos szakkutatók is egyre világosabban felismerik, hogy egy-egy nagytáj vagy főtáj (pl. Alföld, Dunántúli-középhegység) (Bulla, 1962) igazán részletes és alapos természettudományi szintézisét csakis a kistájak teljes megismerése útján lehet elérni. Ennek bizonyítására elég, ha utalunk a „Geologica Hungarica" és a „Földrajzi Monográfiák" köteteire, a „Bátorliget élővilága" és „A Szelidi-tó" c. könyvekre, számos természettudományi folyóiratunk (pl. Földtani Közlöny, Földrajzi Közlemények és Értesítő, Botanikai Közlemények, Rovartani Közlemények stb.) a magyar szakirodalomban úttörő jellegű néhány cikkére, értekezésére és a Magyar Földrajzi Társaság pályázati felhívásaira beérkezett monográfiákra, melyek egyaránt a részletes kistáj megismerést szolgálják.

A természettudományi helytörténet teljessé teszi „a helytörténetet". Mai általános műveltségünk nem elégszik meg azzal, hogy megismerjük egy-egy közigazgatási egység lakóinak multbeli (és jelenkori) történetét, hanem érdekel bennünket a közigazgatási egységgel párhuzamos kistáj természetvilága is. Az emberrel kapcsolatos helytörténet (vagy társadalomtudományi helytörténet) az időben csak az embernek azon a területen való

megjelenésétől, tehát néhány ezer évre visszamenően tanulmányozhatja a „hely"-nek a történetét. A természetet kutató helytörténész ellenben visszapergeti az időt: szerencsés esetben sok-sok millió év előtti eseményeket, földtörténeti alakulásokat is kinyomozhat.

Mind a társadalom-, mind a természettudományi helytörténeti kutatásnak közéletünkre kiható következményét leginkább a múzeumi szervezet tette magáévá (amire az előbbiekben már történt utalás a muzeológusokkal kapcsolatban). Valamennyi gyűjteménnyel rendelkező vidéki múzeumnak van gyűjtőterülete, ami általában elég mereven követi a közigazgatási határokat. A határok között mint egységben folyik a kutatómunka. Viszonylag későn ismerték fel a múzeumokban folyó természettudományi helytörténet jelentőségét. Míg a vidéki városok múzeumai manapság általában 60—80, esetleg 100 éves múltra tekinthetnek vissza, addig a vidéki múzeumokban természettudományokkal 20-30-40 éve foglalkoznak. Az elmaradás még más vonatkozásban is megmutatkozik. A vidéki múzeumi szervezetek alapítási oka egy régészeti, néprajzi, művészettörténeti stb. gyűjtemény megléte volt. Tehát ha valahol szükségesnek érezték a múzeum-alapítást, akkor ott az emberrel kapcsolatos valamilyen gyűjtemény-/ek/ről kellett gondoskodni. Magyarországon természettudományi gyűjtemény vagy a természettudomány múzeumi szervezet formájában való felkarolása talán csak a Veszprémvármegyei Múzeum alapításakor (Laczkó Dezső európai jelentőségű geológiai gyűjteménye) késztette erre az illetékeseket. Ahol pedig már megszervezték a múzeumot, ott is csak szórványosan alakultak meg később a természettudományi részlegek. Az ország vidéki múzeumi hálózatára ez még ma is (és még hosszú évtizedekig) rányomja bélyegét: az 58, gyűjteménnyel rendelkező és múzeológust (tudományos kutatót) alkalmazó vidéki múzeum közül csak 6 múzeumban van 9 természettudományos muzeológus, és csak 8 múzeum természettudományi gyűjteménye bír országos jelentőséggel. Országos viszonylatban tovább rontja ezt a helyzetet az, hogy a 6 múzeum közül 4 a Dunántúlra (szombathelyi Savaria Múzeum, keszthelyi Balatoni Múzeum, pécsi Janus Pannonius Múzeum, veszprémi Bakonyi Múzeum), 1 az Alföldre (szegedi Móra Ferenc Múzeum) és 1 Észak-Magyarországra (egri Dobó István Múzeum) esik. (1965 december 31-i adatok.)

Nagyon helyesen állapítja meg a „Helyzetfelmérés a magyarországi múzeumokról, 1960. december 31" című kiadvány a vidéki természettudományi múzeológiai helyzetről hogy „A vidékre helyezett természettudósok maguk gyűjthetik összsze a tájnak megfelelő anyagot, s részükre a MNM. — Természettudományi Múzeum is komoly segítséget nyújthatna duplum-anyaga egy részének átengedésével. A természettudományos világnézet megszilárdítása vidéki múzeumaink döntő jelentőségű feladata, ezért a természettudományi múzeológusok hiánya vidéken a terület egyik legsúlyosabb fogyatékossága, melynek mielőbbi felszámolására a végzett egyetemi hallgatók elosztásánál és a terület létszámfejlesztésénél egyaránt figyelemmel kell lenni." A természettudományi múzeológia tehát kettős hátránnyal végzi munkáját: rövidebb múltra tekint vissza és jóval kevesebb művelője-gyűjtője van mint a társadalomtudományi múzeológiának. Az objektív nehézség mellé még egy, lényegében szubjektív gátló tényező is járul. Manapság, a természettudományos világnézet térhódításakor is a közéletet intéző szervek (és a nagyközönség) nehezen értik meg a természettudományi muzeológia szükségességét. Általános muzeológiai szempontból még ma is fokozottabb meggyőzéssel és nehézkesebb ügyvitellel lehet alkalmaztatni egy természettudományi szakképzettséggel rendelkező muzeológust, mint pl. egy művészettörténészt, legújabbkoros történészt stb. Ez a helyzet mind a vidéki múzeumi szervezeten belül, mind a muzeumi szervezet és a tanácsi apparátus viszonyában egyaránt meglevő (és fájó) állapot.

A természettudományi múzeológia jelenlegi vidéki helyzetének hivatalos értékelése szempontjából érdemes elolvasni az 1963. évi Országos Múzeumvezetői Konferenciá-n „A múzeumi tudományos munka" című előadást (amit a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának egyik osztályvezetője mondott el). Osztályozva a múzeumtípusokat ugyan kijelentette, hogy a „természettudományi múzeumok és gyűjtemények . . . száma nálunk vidéken indokolatlanul kevés", de ezenkívül érdemben nem foglalkozott sem a budapesti, sem a vidéki természettudományi múzeológia égető személyi, gyűjteményi és a tudományos munkával kapcsolatos problémáival (pedig az előadás 18 oldal terjedelmű). Sajnos, maguk a természettudományos múzeumi szakvezetők a vitában egyáltalán nem hallatták szavukat: a 22 hozzászóló között egyetlen természettudományos szakember sincs. Így bizony még jelenleg is meglehetősen nagy értetlenség tapasztalható a természettudományi muzeológia ügye iránt, mind a minisztériumi irányítás, mind az illetékes szakvezetés részéről egyaránt. — Mindezek oly gátló tényezők, ame-

lyeken feltétlen lehet és feltétlen kell változtatni a vidéki természettudományi muzeológia érdekében.

A természettudományi helytörténet társadalmi üggyé való tétele is sürgeti a változást ezen a téren. A vidéki, gyűjteménnyel rendelkező, tehát az ún. nagy múzeumok kezdeményezői lehetnek és vezetőivé válhatnak ennek a munkának. Mellettük egyre inkább szerephez jutnak a ma kismúzeumoknak nevezett táj-, illetve helytörténeti múzeumok. Ezek az intézmények és az itt dolgozó múzeológusok azok, akik a társadalmi figyelőszolgálatot, leletbejelentést, magángyűjtést stb., tehát a természettudományi helytörténeti munka gyakorlati és elvi munkáját megszervezik. A helyes kezdeményezés, a jó szervezés stb. egyben szervezeti formát biztosít, amire a mi viszonyaink között leginkább a múzeumok alkalmasak.

Nemcsak a tudományos, hanem a népművelési munkában is elhanyagolt a természettudományi tevékenység, amit híven tükröz a vidéki múzeumok kiállításainak téma szerinti megoszlása: vidéken összesen 92 múzeumi állandó kiállítás van, de közülük csak 10 múzeum rendelkezik természettudományi kiállítással (1965. december 31-i adatok). A 92 állandó kiállítás vagy teljes egészében, vagy részben valamilyen vonatkozásban az emberrel kapcsolatos emlékeket mutatja be, tehát nincs olyan vidéki múzeum, ahol csak természettudományi kiállítás szerepel (ellenben a fordítottja nagyon sok helyen fennforog). A statisztikai adatok alapján ismételten meg kell állapítani, hogy minden múzeumi igényű kiállításban magától értetődően szerepelnie kell az emberrel kapcsolatos helytörténeti anyagnak, ami legtöbbször a régészeti és néprajzi múltat (és jelent) mutatja be. Ezeken kívül találkozhatunk a helyi irodalom-, művészetstb. -történeti múlttal. Aki azonban kicsit tájékozott a számbajöhető kiállítási témákban, annak hamarosan feltűnik, hogy mily kevés vidéki múzeumban láthat természettudományi (geológiai és biológiai) kiállítást. Még az országos jelentőségű és tudományos gyűjteménnyel rendelkező vidéki múzeumokban sem mindenhol rendeztek természettudományi kiállítást (pl. székesfehérvári István Király Múzeum, soproni Liszt Ferenc Múzeum), sőt az utóbbi években több múzeumban megszűnt a természettudományi kiállítás helyhiány és egyéb okok miatt (pl. veszprémi Bakonyi Múzeum, kecskeméti Katona József Múzeum). Ha pedig az úgynevezett kismúzeumok kiállításait tekintjük át, akkor a természettudományi kiállítás-politikáról még vígasztalanabb képet kapunk. Miért van az, hogy a kismúzeumok annyira elhanyagoltak természettudományi szempontból? Általában a kismúzeumok kiállított anyagát egy helyi lelkes múzeumbarát gyűjtötte össze, aki egyrészt talán nem is gondolt a helytörténetnek erre a körére, másrészt a kőzet-, növény-, rovargyűjtéshez stb. bizonyos képzettség szükséges, harmadrészt pedig (és nem utolsó sorban) mégis csak közelebb áll az emberhez az ember története, mint például a földtörténeti idők egymásutánja, vagy az, hogy milyen lepkefajok élnek valamely kistájon. — De nem áll példa nélkül a kismúzeumi (községi) szintű természettudományi kiállítás. 1962 elején nyílt meg a tüskevári (Veszprém megye) helytörténeti kiállítás. Bár csak két tárlóban mutatják be Tüskevár környékének és a Somló-hegynek természeti érdekességeit, de mégis helyet adtak ennek a témának. A gyűjtemény és a kiállítás megalapítója a római kori pénzek, a középkori pálos kolostor faragott kövei, a falu híres gölöncsérjeinek egy-egy szép készítménye mellett nem restellte gyűjteni a környék recens és fosszilis csigáit, bazalt formációit stb. — Sümegen negyedévszázados kitartó és tudatos gyűjtőtevékenység előzte meg a „Sümeg és környéke földtörténete" című kiállítást. A gyűjteménynek azon darabjait állították ki didaktikus sorrendben, melyek a leghívebben idézik fel a földtörténeti idők eseményeit, élővilágának és egyéb képződményeinek egymásutánját Sümeg tág környékén. A meglevő kövület- és kőzet-gyűjtemény alapján tulajdonképp egy olyan kiállítást lehetett volna rendezni, amely nagyságra és mondanivalójára nézve vetekedhetne az emberrel kapcsolatos (vár- és irodalomtörténeti) kiállítással. A megfelelő helyiség hiányában szorult a folyosóra a kiállítás.

A példákat tovább lehetne sorolni. (Pl. megyénkben a zirci, várpalotai geológiai kiállításokat, továbbá az ábrahámhegyi madártani kiállítást említhetnénk.) De az eddigi kettő alapján is nyugodtan elmondható, hogy valamennyi helytörténeti természettudományi kiállítás a megbecsülendő próbálkozáson túl alig tud többet nyújtani. Ahogyan egy-egy tartalmas, a város vagy község régészeti tárgyait bemutató kiállítást meg kell előznie az alapos, esetleg több évtizedet kitevő kutató munkának, ugyanúgy a természettudományi kiállítást is megelőzi a részletes kutatás. Egy-egy jól megrendezett, tartalmában a kutatásokat bemutató természettudományi kiállítás közkincsé teszi a hely történeti munka eredményeit. A kiállítás is szolgálja azt a célt, hogy a nagyközönséggel megismertessük egy „hely" történetét.

Az alapos, a minden részletre kiterjedő helytörténeti jellegű kutatómunka gondolata jegyében kezdtük meg számos kutató bevonásával „A Ba-

kony természeti képe" tudományos vállalkozást. A Veszprém Megyei Tanács támogatásával a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóságon belül a veszprémi Bakonyi Múzeum valamennyi szoros értelemben vett természettudományi, így a sztratigráfiai, petrográfiai-mineralógiai, paleobotanikai, paleozoológiai, geomorfológiai, meteorológiai, botanikai, zoológiai, természetvédelmi és kutatástörténeti „főtémák" támogatását mind a szervezés, mind anyagi tekintetben segíti. A vállalkozás hosszú időre szól és felöleli az egész, geomorfológiailag tág értelemben vett Bakonyt. Természetiföldrajzi meggondolással ugyanis a következő tájakat (földrajzi kistájakat) soroljuk a Bakonyhoz: Keszthelyi-hegység, Tapolcai-medence, Balatonfelvidék, Déli-Bakony, Északi-Bakony, Bakonyalja, tehát a Keszthely-Pápa-Kisbér-Székesfehérvártól határolt terület. A komplex kutatás megszervezésével kívánjuk a korszerű tájkutatást megvalósítani. Korántsem állítjuk azt, hogy mi gondoltunk először a Bakony természettudományi kutatására. Volt a mi tájunkon egy nagyszabású vállalkozás, melyet egyik leghíresebb geológusunk: id. Lóczy Lajos vezetett a századforduló idején. A kutatások monográfikus feldolgozásai „A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei" (vagy rövidített és közismertebb címén „A Balaton Monográfia") sorozat vaskos köteteiben jelentek meg. A Monográfia a maga nemében azóta is páratlan az egész világon. Aki a Balaton-vidékkel kezd foglalkozni természettudományi szempontból, annak feltétlen ismerni kell a Monográfiát mint szakirodalmi kutatási forrást.

„A Bakony természeti képe" fő célja az, hogy összefogja valamennyi országos és kisebb szintű intézménytől eszközölt és a Bakony természetvilágát tanulmányozó kutatást, továbbá az elhanyagolt témák kutatását fellendítse.

Szervezési munkánkkal azt akarjuk elérni, hogy valamennyi kutató tájékozódjon a kutatásról. Távlatban pedig — kölcsönösen tájékozódva az egyes témákról — a kutatók a minél sokoldalúbb megismerés végett komplex kutatást folytatnak: ugyanazt a problémát például meteorológiai, geomorfológiai, növényföldrajzi és zoológiai szempontból kutatják.

Azzal, hogy túlnyomólag hivatásos szakemberek vesznek részt „A Bakony természeti képe" tudományos programban, juthat-e valami téma a természettudományi helytörténésznek? Határozottan és hangsúlyozottan kell állítanunk és tudatosítanunk, hogy igen, van téma számukra is. Éppen a tudomány specializálódása és (ami ebben az esetben a legfontosabb) az igen részletes terepmunka miatt találhatja meg minden érdeklődő a hajlamának legmegfelelőbb témát. Bármennyire is hivatásszerűen végzi munkáját a hivatásos botanikus, a meteorológus, a paleontológus, az entomológus, mégsem juthat el valamennyi kistájra. Pedig a részletekbemenő kutatás egyik követelménye az, hogy lehetőleg valamennyi létező és számbajöhető kistájról legyenek megfigyelései és adatai a feldolgozást végző kutatónak. A megfigyelések és adatok gyűjtésében lehet igen nagy segítségre éppen a kistájon dolgozó helytörténész. Minél több községben és városban működnek természettudományi helytörténészek, annál hamarabb elérjük célunkat: a Bakony korszerű és részletes természetvilágának megismerését.

Nagyon nehéz feladat megállapítani azt, hogy ki legyen és milyen témával foglalkozzon a természettudományi helytörténész. Erre vonatkozóan csakis általánosságban lehet néhány gondolatot elmondani. Két tényező döntheti el azt, hogy valójában ki lesz természettudományi helytörténész és mi legyen kutatási tárgya; szakképzettsége és egyéni hajlama. Legtöbbször azért választja valaki szakképzettségét (pl. geológia, botanika, pedológia), mert már fiatal korában ahhoz érzett hajlamot. A legideálisabb eset az, ha az egyéni hajlamát kielégítő szakképzettség birtokában az illető hivatásszerűen dolgozik a természettudományi helytörténet érdekében. Mellettük vannak azok, akik nem végezhetik munkájukat hivatásszerűen, hanem azt inkább csak szabadidejükben, esetleg munkahelyi kedvezménnyel. Őket szokták hívni a jó értelemben vett amatőr kutatóknak. — A természettudományi helytörténettel foglalkozó pedagógusokat csak az korlátozza munkájukban, hogy oktató munkát kell végezniök, de általában mind szakképzettségük, mind egyéni hajlamuk egyenesen helytörténeti kutatásra készteti őket. Éppen ezért a pedagógusokat nem is lehet igazán amatőröknek tekinteni. A pedagógusok mellett vannak azok (pl. vállalati geológusok, erdőmérnökök, gyógyszerészek, mezőgazdászok), akik szakképzettségüknél fogva választhatnak valamilyen témát. Mégis legtöbben azért maradnak távol a helytörténettől, mert nem éreznek ehhez egyéni hajlamot. Ugyanez az oka annak, hogy annyi pedagógus nem kapcsolódik be a munkába.

Az igazi amatőrök kizárólag egyéni hajlamukat kielégítve választanak valamilyen természettudományi témát. Szakképzettségük és ebből kifolyólag hivatásuk (pl. ügyvéd, bíró, közalkalmazott, orvos) alig teszi lehetővé, hogy egyéni képzés nélkül legyenek helytörténészek. Ellenben hajlamuk a választott téma iránt oly erős, hogy a szükséges isme-

reteket szinte észrevétlenül elsajátítják. Ha rangsorolnánk azt, hogy a más- más helyzetben levő helytörténészek milyen adottságokkal és nehézségekkel folytatják természettudományi munkájukat, akkor feltétlen az amatőr kutatókat illeti meg az elsőség. — Természetesen valamennyi helytörténésznek vigyáznia kell arra, hogy munkáját a cél érdekének megfelelő szakszerűséggel és lelkiismeretességgel végezze, mert ellenkező esetben a dilettantizmus nem hízelgő hibájába esnek. A lelkiismeretességet különösen hangsúlyozni kell, mert a helytörténészek amúgyis kevesen vannak és ezért nem lehet főtevékenységük egymást minden vonatkozásban mintegy ellenőrizni. Minden helytörténész tárgyi ismeretének, ítélőképességének és az igazságnak legmegfelelőbbet állítson és főleg írjon le. Ma már szinte frázisnak hangzik, hogy tárgyi tévedést véthet bárki, de ez kizárólag azon múljon, hogy mennyire ismerhette meg a kutatott témát.

Ami pedig a választásra kerülő témát illeti, arról csak nagyon általánosságban lehet szólni. Legelőnyösebb helyzetben azok vannak, akik egyszerűen szakképzettségük alapján választanak témát. Van példa azonban arra is, hogy szakképzettségüktől távolálló témával foglalkoznak (pl. geológus gombákkal). Végül az amatőröket legtöbbször olyan egyéni élmény készteti a téma választására, mely szinte második hivatásukká avatja a helytörténettel való foglalkozást. Igy eshetik meg az, hogy a váján egy kistáj hüllőit-kétéltűit, a mozdonyvezető kövületeket, az orvos a mikroklímát, a vegyész a rovarokat stb.-stb. tanulmányozza. A konkrét téma megválasztásában lehet szempontokat, lehetőségeket indítványozni, javasolni és vázolni, de magának az illetőnek kell döntenie ebben. Téma szinte áttekinthetetlenül sok van, és minden témát annyi szempontból vizsgálhatunk, ahány csak felmerülhet! Újból hangsúlyozni kell, hogy a jó téma választásához egyetlen dolog feltétlen szükséges: megfelelő tájékozódás a választott helytörténeti téma lehetőségeiben és problémáiban. Ha ez megvan, akkor nincs az a helytörténész, akinek a szomszédhoz kell fordulni jó tanácsért. Ismeretei alapján hamarosan áttekinti, hogy mennyi a kutatni való téma abban a kistájban ahol lakik, majd ugyancsak egyéni hajlamának megfelelően választ. Ha pedig valaki már idáig eljutott helytörténeti munkája során, akkor egyéni ambíciója annyira megerősödött, hogy választott tudományos munkáját érdekmentes szenvedéllyel folytatja, és egy életen keresztül sem képes abbahagyni.

Szándékosan nem említettük példáinkban az országos intézményben dolgozó hivatásos kutatókat, akik a helytörténet fogalmával nem ellentétes munkát végeznek. Véleményünk szerint elvi megkülönböztetést kell tenni: a helytörténész fogalmához a megfelelő szaktudáson (1), kistájnyi területen végzett munkán (2) kívül tartozzon még az is hozzá, hogy egyetlen kistájat kutat, amihez szinte szükségszerűen párosul helybeni vagy a kistájhoz közeli állandó lakása (3). Kicsit idegenszerű feltétel az állandó lakhely holléte, de ha átgondoljuk azt, hogy mi minden tartozhat a helytörténész fogalmához, akkor a „helyben-lakást" önkéntelenül beleértjük, amint a gondolatmenetünk legelején mondottak is ezt éreztették. Az érvelés világossá válik, ha fordítva nézzük a dolgot. Aki az ország számos kistáját, táját stb. közel egyenlő arányban felkeresi és kutatja, azt már nem tekinthetjük helytörténésznek éppen azért, mert nem egy „helyet", egy kistájat kutat. Ettől még az illető nagyon színvonalas munkát végezhet, de őt egyszerűen természettudósnak nevezzük, helytörténeti megkülönböztetés nélkül.

Befejezésként egy korábbi szóbeli javaslatot szeretnék írásban rögzíteni a természettudományi helytörténet fellendítése érdekében. Az elmúlt években rendszeresen kiírtak különböző, az emberrel kapcsolatos (vagy társadalomtudományi) helytörténeti pályázatokat. Tegyük lehetővé a természettudományi helytörténettel való foglalkozást pályázatszerűen mind országos, mind kisebb (megyei, járási, városi, községi) szinten. Egy-egy kerek „helyi" természettudományi témát bárki feldolgozhat lakóhelyéről vagy az illetőtől választott kistájról és azt a kijelölt bíráló-bizottságnak benyújthatná elbírálás végett. Ilyen témákkal lehetne pályázni: egy-egy kistáj virágos növényei, kövületei, lepkéi stb. szükségesnek megfelelő terjedelmű feldolgozása írásban, fényképen, gyűjteményszerűen. A legjobban sikerült pályázatokat természetesen jutalmazni kell. — Az ilyen pályázat kiírása egyrészt felkeltené a természet iránti közelebbi érdeklődést, másrészt fellendítené a helytörténeti természettudományi kutatást. Ez helytörténeti munkánk legfontosabb célja. A korszerű és a természettel is foglalkozó helytörténet művelődési állapotunk egyik mércéje.

Papp Jenő

IRODALOM

1. Balassa Iván: A múzeumi tudományos munka. Országos múzeumvezetői konferencia, 1963, p. 1–18.
2. Bulla Béla: Magyarország természeti tájai. Földrajzi Közlemények, 1962, 10/86/:1–16+5 ábra.
3. Eperjessy Kálmán: Csongrád megye helytörténeti kutatásának feladatai. Csongrád Megyei Füzetek 13. sz., Szeged, 1955, 47 pp. +1 térkép.
4. Papp Jenő: Természettudomány és helytörténet. Honismeret, 1964, 6:63–70.
5. Papp Jenő: Természettudomány és helytörténet. Népművelés, 1964, 11/6/:21.
6. Papp Jenő: A Bakony természeti képe, I. (Beszámoló a Bakony természettudományi kutatásának 3 évéről, 1962–1964.) A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 1964, 2: 391–421
7. Szántó Imre: Honismeret és helytörténet. Honismereti Útmutató, 2, 1963, 27 pp.
8. – – –: Helyzetfelismerés a magyarországi múzeumokról, 1960. december 31. Az anyagot összeállította: Múzeumok és Levéltárak Központi Gazdasági Igazgatósága (kézirat gyanánt), 65 pp. +9 grafikon.

Lokalgeschichte und Naturwissenschaft

Die in Ungarn in Aufschwung gekommene Erforschung der Lokalgeschichte wurde zu einer solchen gesellschaftlichen Angelegenheit, mit der sich die zuständigen Organe beschäftigen müssen. Mit Lokalgeschichte befassen sich berufsmäßig in erster Linie die Museologen, Archivbeamten und Bibliothekare. Die Pädagogen hingegen sind es, die der lokalhistorischen Forschungsarbeit die gesellschaftliche Grundlage und Achtung sichern können. Die sich mit Lokalgeschichte beschäftigenden Amateure haben im allgemeinen einen solchen Arbeitskreis, der ihnen die Vertiefung in ihrem Lieblingsthema nur in der Freizeit gestattet.

Im ungarischen wissenschaftlichen öffentlichen Leben herrschte lange Zeit die ungeschriebene Ansicht vor, daß ein Lokalhistoriker zum Forschungsobjekt nur ein sozialwissenschaftliches Thema wählen kann. Erst in den letzten Jahren beginnen die prinzipiellen Gesichtspunkte der Lokalgeschichte bekanntgebenden Publikationen diese Ansicht zu widerlegen. Die Widerlegungen erfolgten jedoch nicht mit genügender Entschiedenheit und enthalten von naturwissenschaftlichem Gesichtspunkt aus viel Unrichtiges. Deshalb erwies sich als notwendig das Verhältnis zwischen Lokalgeschichte und Naturwissenschaft im ungarischen wissenschaftlichen Leben ein wenig ausführlicher zu erörtern.

Es muß nachdrücklich festgestellt werden, daß nicht die Sozialwissenschaft allein, sondern auch die Naturwissenschaft als Gegenstand im Mittelpunkt einer lokalhistorischen Forschung stehen kann. Zufolge der fast unübersichtlichen Spezialisierung der Wissenschaften muß stets ein Teilthema ausgewählt werden, um eine zeitgemäße und erfolgreiche Arbeit verrichten zu können. Wie sich z. B. der Weinbau oder die Geschichte während der Türkenherrschaft einer oder mehrerer Ortschaften usw. studieren läßt, so können auch die Blütenpflanzen in der Gemarkung einer oder mehrerer Ortschaften, die Gestaltung der dort vorfindbaren Erdschichten, Gesteine, Fossile usw. zum Gegenstan dunserer Beobachtungen erwählt werden Vom allgemeinen Gesichtspunkt der Wissenschaft verrichten wir die gleiche wertvolle Arbeit, wenn wir uns entweder mit der naturwissenschaftlichen oder mit der sozialwissenschaftlichen Lokalgeschichte befassen.

Wer zu einem naturwissenschaftlichen Lokalhistoriker wird, und mit welchem Thema er sich beschäftigt, entscheiden im allgemeinen zwei Faktoren: die Fachbildung des Betreffenden und seine individuelle Neigung. Aus dem verschiedenen Zusammenwirken dieser beiden Faktoren ergibt sich, daß der betreffende Forscher sich zur Lokalgeschichte entweder auf Grund seiner individuellen Neigung oder seiner Fachkenntnisse angezogen fühlt. Der wahre Lokalhistoriker besitzt eine entsprechende Fachbildung (1), erforscht eine der Terraingröße nach kleinere landschaftliche Einheit (2) und wohnt (als ungewöhnliche Vorbedingung) auf seinem Forschungsgebiet oder zumindest in dessen Nähe (3). Das „Wohnen an Ort und Stelle" ist deshalb von Wichtigkeit, weil er nur in diesem Falle mit einer Intensität von entsprechender Ausführlichkeit ob vom Gesichtspunkt des Geländes, oder der Witterung (Jahreszeiten usw.) arbeiten kann.

Die Auswahl eines entsprechend großen Gebietes oder einer kleineren landschaftlichen Einheit soll auf „natürlichen" Grundlagen erfolgen (entgegen der sozialgeschichtlichen Lokalgeschichte, die meist an den Verwaltungsgrenzen festhält). Die Umgrenzung der kleineren landschaftlichen Einheit kann einerseits aus dem leblosen Material erfolgen, andererseits auf Grund der aus der Lebewelt während längerer oder kürzerer Zeit (im Laufe von Jahrtausenden oder Jahrmillionen) ausgebildeten und in unserer Zeit (hinsichtlich des menschlichen Zeitmaßes) für abgeschlossen zu betrachtenden Formationen. Umgrenzen wir unsere kleinere landschaftliche Einheit auf Grund der Formation des leblosen Materials, so haben wir die Grenze der kleineren landschaftlichen Einheit den Gesichtspunkten der Geologie, der physischen Geographie usw. entsprechend gewählt, wird aber das gleiche auf Grund der Formation der Lebewelt durchgeführt, so kommen wiederum die Gesichtspunkte der Botanik bzw. der Zoologie zur Geltung.

Papp Jenő

Histoire locale et sciences naturelles

Les recherches d'histoire régionale, ayant pris un grand essor en Hongrie, ont revêtu l'importance d'une cause sociale dont les organes compétents doivent s'occuper. Professionnellement, ce sont les muséologues, les archivistes et les bibliothécaires de province qui accomplissent les tâches relevant de l'histoire locale: Mais ce sont les pédagogues qui peuvent assurer aux recherches de l'histoire régionale la base et l'estime sociales. En général, la profession des amateurs qui s'occupent de l'histoire locale ne leur laisse que peu de loisirs pour s'absorber dans leurs recherches préférées.

Dans la vie publique scientifique hongroise, on a longtemps cru que l'historien local ne pouvait choisir qu'un sujet relevant des sciences sociales pour objet de ses recherches. Ce n'est qu'au cours de ces dernières années que les publications communicant les points de vue de principe de l'histoire locale se sont mises à démentir cette assertion. Cependant, les objections ne sont pas assez catégoriques et, au point de vue des sciences naturelles, ils contiennent beaucoup d'incorrections. C'est pourquoi il s'imposait d'expliquer plus amplement le rapport de l'histoire locale et des sciences naturelles dans la vie scientifique hongroise.

Il faut souligner que non seulement la science sociale, mais aussi les sciences naturelles peuvent faire l'objet de la recherche de l'histoire régionale. Par suite de la spécialisation multiple des sciences, dont on peut à peine embrasser l'ensemble, il faut choisir un sujet de détail pour accomplir un travail moderne et fructueux. De même que l'on peut étudier la viticulture populaire ou l'histoire de l'époque de la domination turque d'une ou de plusieurs communes, on peut aussi choisir l'étude des plantes qui poussent aux environs d'une ou de plusieurs communes, de même que la constitution géologique des couches de leur sol, de leurs roches ou de leurs fossiles. Au point de vue général de la science, la valeur du travail est la même, qu'il se rapporte à l'histoire régionale naturelle ou sociale.

En général, deux facteurs décident de la qualité d'historien local des sciences naturelles et de quels sujets il s'occupe: les capacités professionnelles et les penchants personnels de l'individu. Il résulte des différentes connivences de ces deux facteurs que soit le penchant individuel, soit la compétence prédisposent le sujet à l'étude de l'histoire locale. Cependant, le vrai historien local dispose de connaissances spéciales convenables (1) relativement à l'étendue du territoire, il n'effectue ses recherches que sur une petite superficie (2) et (condition inusitée) il habite dans la région de ses recherches ou au moins à proximité (3) iil est important qu'il y habite, car ce n'est qu'à cette condition qu'il peut travailler dans son territoire avec l'intensité de détail requise aussi bien au point de vue du terrain que du temps (saisons), etc.

Le choix d'un territoire d'étendue convenable s'effectue sur des bases „naturelles" (à l'encontre de l'histoire locale sociologique qui s'en tient surtout aux limites administratives). La délimitation de la région d'études peut s'effectuer d'une part à l'aide de matières inertes, d'autre part au moyen de formations provenant du monde vivant, constituées en un temps plus ou moins long (au cours de millénaires ou de millions d'années) et pouvant être considérées à notre époque (selon la mesure du temps humaine) comme définitives. Si nous délimitons notre région sur la base de la formation d'une matière inerte, nous effectuons la même chose au point de vue de la géologie de la géographie naturelle, etc, que nous le ferions sur la base d'une formation provenant du monde vivant, ayant choisi la région d'étude au point de vue de la botanique ou de la zoologie.

Jenő Papp

МЕСТНАЯ ИСТОРИЯ И ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ

Исследование местной истории в Венгрии получило большой подъем и стало таким общественным делом, которым автентичные органы должны заниматься. Местной историей по профессии занимаются музеологи, архивариусы и библиотекари провинции. Именно педагоги являются лицами, способными обеспечивать общественную обоснованность и правильную оценку исследований по местной истории. Любители, занимающиеся местной историей, в общем работают в таких областях, где им представляется возможность углубляться во свою любимую тему только в свободное время.

В научной общественной жизни Венгрии долго царствовало неписанное соображение, согласно которому лицо, занимающееся местной историей, может выбирать предметом своих исследований только тему из области общественных наук. Лишь в последние годы началось опровержение этой точки зрения в брошюрах, касающихся принципов местной истории Но упомянутые опровержения пока недостаточно определенные, решительные и с точки зрения естественных наук содержат много неправильных взглядов. Поэтому стало необходимым немного шире развертывать соотношение местной истории и естественных наук в научной жизни Венгрии.

Следует решительно установить, что предметом исследований по местной истории могут быть не только общественные науки, но и естествознание, естественные науки. Вследствие почти необозримой специализации наук необходимо выбирать частичную тему, чтобы мы могли совершить современную и успешную работу. Каким образом мы можем исследовать народное виноградарство, историю во время вторжения турков и т. д. одного села или же нескольких населенных пунктов, таким же образом выбрать темой наших исследований цветковые растения, образование тамошних пластов земли, фоссилии, породы и т. д. на околице одного или же нескольких сел. С общей точки зрения мы совершаем такую же ценную работу по местной истории, если мы занимаемся естественными или же общественными науками.

В общем лицо, занимающееся местной историей в области естественных наук, и его тема зависят от двух факторов: от квалификации и индивидуальной склонности данного лица. Из различных соотношений вышесказанных двух факторов вытекает, что данное лицо желает заниматься местной историей то на основе индивидуальной склонности, то на основе своей квалификации. Настоящий исследователь местной истории владеет соответствующими специальными знаниями (1), что касается величины территории, он исследует так называемый микрокрай (2), и, в качестве необычной предпосылки, живет на месте своих исследований, или же, по крайней мере, в близости его (3). „Жительство на месте" важно потому, что он может работать только в этом случае с соответствующей детальной интенсивностью с точки зрения как местности, так и погоды (времен года и т. д.). Выбор территории соответствующей величины или микрокрая должен происходить на „природных" основах (в отличие от местной истории в рамках общественных наук, где большей частью соблюдаются административные границы). Определение границ микрокрая может происходить на основе формаций, образованных отчасти из мертвых материалов, отчасти из мира живых существ, которые формации создались в течение более или менее продолжительных отрезков времени (в продолжение нескольких тысяч или миллионов лет), и которые можно считать установившимися (с учетом продолжительности человеческой жизни). Если ограничаем свой микрокрай на основе формаций неживых материалов, то мы выбираем пределы микрокрая с учетом точек зрения геологии, физической географии и т. д., если же определение совершается на основе живого мира, то учитываются точки зрения ботаники или зоологии.

Енё Папп